

RELAȚIA DINTRE ȘTIINȚĂ, CULTURĂ ȘI PACE

Mihai Drăgănescu

Constituirea Comitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea” răspunde unor imperative obiective ale epocii noastre. Activitatea Comitetului se încadrează în marea mișcare mondială în favoarea păcii, reflectând în mod direct politica externă a partidului și statului nostru condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele țării. Comitetul se adresează oamenilor de știință și, în general, oamenilor de cultură, datorită și contribuției pe care ei pot s-o aducă la cercetarea problemelor păcii. Se poate dezvolta o filosofie a păcii și o teorie a păcii care să îmbine aspecte din mai multe puncte de vedere, ca reflectare a complexității păcii ca fenomen social global.

Știința în mod firesc ar trebui să servească pacea. Se mai afirmă că știința se ocupă de cunoaștere și nu de modul în care cunoștințele obținute sînt utilizate. Nici una din aceste afirmații nu ne poate satisface. Omului de știință nu-i mai poate fi indiferent modul în care se utilizează cunoașterea științifică și nici nu se mai poate mulțumi numai cu afirmarea legăturii firești dintre știință și pace. El trebuie să participe la construirea și organizarea păcii.

Uneori se întîmplă exact contrariul. Oamenii de știință de astăzi nu lucrează izolat ci în unități de cercetare, în comunități științifice. O parte dintre acestea sînt antrenate în cercetări pentru industria de război, uneori complexe militare-industriale susțin cercetări fundamentale și aplicative avansate, antrenînd părți ale comunității științifice în adevărate complexe academico-birocratico-militaro-industriale. Termenul aparține lui Frank Barnaby¹, fost director al Institutului internațional pentru cercetarea păcii din Stockholm, termen reflectînd o cointeresare a unei părți a oamenilor de știință în menținerea unor structuri în societatea contemporană care duc omenirea către dezastru. De aceea acțiunile în favoarea păcii în rîndurile oamenilor de știință și specialiștilor în tehnologie pot contribui la influențarea unui segment important al resurselor umane care lucrează pentru mașina de război. Ar trebui de fapt să spunem pentru mașina și inteligența de război deoarece tehnologia contemporană satisface nu numai forța de lovire și mijloacele de transport ci și precizia lor, precum și comanda, respectiv controlul lor prin mijloace electronice și informatice. Dacă se introduce inteligență, electronică, și sub formă informatică, inteligență artificială similară omului, pentru război, de ce nu ar putea fi uti-

¹ Frank Barnaby, *Microelectronics in war*, în vol. *Microelectronics and society, for better and for worse — a report to the „Club of Rome”*, Pergamon Press, Oxford, 1982.

izată o asemenea inteligență tehnicizată, ca formă a inteligenței sociale și globale, în favoarea păcii, a omului și societății mondiale? Atunci ea nu se va mai atașa mașinii de război ci structurilor de pace ale societății.

Fundamentală este însă determinarea popoarelor pentru pace. Istoria apasă totuși greu asupra păcii. Omul biologic, la începuturile sale, vîna animale dar nu se ferea să procedeze la fel, împreună cu grupul său, în raport cu alte grupuri umane. Omul istoric de astăzi, omul cultural-biologic nu s-a desprins încă de începuturile sale cînd el era aproape numai o ființă biologică. Între biologic și cultural intervine un termen mediu, economicul, și întrebarea care se pune, știind importanța economicului în raport cu pacea mondială, este aceea dacă știința și tehnologia pot oferi resursele necesare dezvoltării economice pentru întreaga omenire și să asigure condițiile materiale ale păcii. Tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază continuu unitatea dintre problemele păcii și ale unei noi ordini economice internaționale.

Dacă aceste probleme vor fi soluționate prin știință și tehnologie, dacă știm că ele pot fi rezolvate, nu este normal atunci ca din punct de vedere cultural să devansăm această posibilitate și prin aceasta pacea să-și găsească locul chiar mai devreme în istoria omenirii?

Popoarele au putut conduce uneori, din punctul de vedere al instinctelor biologice, la război din instinct de conservare și supraviețuire, poate uneori și de dominare. Trebuie însă să știm că și biologia este bivalentă ca și tehnologia, sau chiar plurivalentă. Același instinct, astăzi, în fața armelor nucleare îndeamnă popoarele la pace. Același instinct arată astăzi că orice război, într-o societate în care economia mondială devine o unitate, duce la mari pierderi de resurse și bunuri care periclitează viitorul tuturor. Războiul nu mai este un mijloc de rezolvare a problemelor. Voința popoarelor, interesele claselor sociale, rolul structurilor de conducere ale societăților și al modelelor social-politice se întrepătrund, cu convergențe și divergențe, în a determina soarta lumii. Ideal ar fi ca toate acestea să convergă în spre pace. Din acest punct de vedere știința și cultura pot juca un rol de prim ordin.

De aceea și aspectele teoretice ale relației dintre știință, cultură și pace urmează să fie examinate cu atenție. Din acest punct de vedere Academia Republicii Socialiste România poate aduce o contribuție specifică la activitatea Comitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea” condus de tovarășa Acad. dr. ing. Elena Ceaușescu. Sînt cunoscute rezultatele obținute pînă acum în cadrul teoriei revoluției științifice și tehnice, în colaborare cu Academia de științe sociale și politice. În mod similar, colectivul Academiei R. S. România pentru prognoză și problemele globale ale omenirii ar putea participa la organizarea unor dezbateri asupra problemelor teoretice ale păcii. În lume au apărut institute asupra problemelor păcii, se organizează manifestări internaționale asupra cercetărilor în problema păcii. Academia ar putea juca la noi un asemenea rol, într-o strînsă colaborare cu Comitetul Național Român „Oamenii de știință și pacea”.

Care ar fi problemele teoretice ale păcii? Fără pretenția unei enumerări exhaustive, cîteva dintre ele ar putea fi următoarele:

— politica de pace a partidului și statului nostru, ilustrată în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu și în documentele Partidului Comunist Român;

— tradiția politicii de pace a României, a oamenilor politici și oamenilor de știință din trecut;

— relația dintre filosofie și pace, ceea ce am putea numi filosofia păcii. Ce anume ar putea fi filosofia păcii rămâne încă de stabilit însă valorizarea unei viziuni filosofice asupra lumii sau chiar direcționarea mai multor viziuni, în sens axiologic, către justificarea necesității păcii nu poate fi neglijată. Primul filosof care a abordat cu atenție *pacea* a fost Immanuel Kant într-un eseu asupra păcii perpetue. Pentru el, rațiunea este aceea care elaborează ideea păcii perpetue, iar cum *ideea* se oferă ca un cadru intelectualului în confruntarea lui cu realitatea, experiența socială și istorică a războiului și păcii ar putea fi transformată într-o experiență numai a păcii. Important apare faptul că rațiunea omului elaborează de la sine ideea păcii perpetue, este adevărat apriori la Kant. Dar rațiunea compensează, se poate spune, în mod natural componenta biologică a unor tendințe agresive. Trebuie să fim însă atenți și asupra tendințelor biologice de afectivitate, prietenie și iubire, pe care mamiferele în general le prezintă și se pare că și alte animale pentru a găsi și sursele biologice ale unor idei ale rațiunii.

Poate că, în viziunea lui Marx asupra naturii, prin pace omenirea se va apropia mai mult de natură, de stadiul în care pe drept cuvânt va deveni parte a naturii². Pacea, într-adevăr, ar fi un fenomen care ar interveni în evoluția omenirii, poate chiar și a naturii. Iată numai câteva idei care sugerează cum problema unei filosofii a păcii poate fi într-adevăr abordată;

— relația dintre tehnologie, forțele de producție, armament și pace. Este știut că între forțele de producție și armament, astăzi devenit forță de distrugere, există o strinsă legătură, ambele derivând din progresele tehnologiei. În condițiile revoluției științifice și tehnice contemporane, tehnologia este o prelungire a științei. Știința și tehnologia asigură motorul dezvoltării economice în epoca noastră, ele se cuplează însă și direct cu societatea, nu numai prin intermediul economicului. În acest sens se poate vorbi, din punct de vedere teoretic, și de o tehnologie politică³, distinctă de economia politică, dar care împreună cu aceasta ar putea asigura o mai bună explicare a proceselor economice și sociale contemporane. Prin mijlocirea conceptelor unei tehnologii politice, care la rîndul ei are în vedere umanismul și civilizația, se poate atunci studia, mult mai eficient, relația dintre pace și tehnologie;

— relația dintre pace și rațiune, inteligență, înțelepciune. Se face adesea apel la această relație dar ea trebuie examinată în mod mai profundat. Tehnologia intervine din nou prin partea artificială a inteligenței de care omenirea începe să dispună. Datorită inteligenței artificiale structurile inteligenței sociale se vor modifica, inteligența naturală va

² Karl Marx, *Manuscrise economico-filosofice* (1844), în vol. K. Marx, F. Engels, *Scrieri din tinerețe*, București, Edit. politică, 1969.

³ Constituirea unei tehnologii politice este pusă în evidență în lucrările autorului: *Technology and civilization*, paper for the „Global seminar on the role of scientific and engineering societies in development” New-Delhi 1—5 december, 1980; „Microelectronica, informatica e società”, în vol. *La forma e il futuro, informatica e processi culturali*, Franco Angeli Editore, Milano, 1982, p. 82—100; *Relația dintre tehnologie și civilizație*, „Viitorul social”, nr. 3, 1982 ș.a.

crește în importanță și se pune întrebarea dacă se poate constitui și funcționa o inteligență globală a omenirii. Ea nu va fi suficientă pentru viitorul omenirii care mai are nevoie de înțelepciune, rațiune și creație, dar în mod sigur va fi necesară pentru pace. Rezolvarea practică a problemei păcii se pare că este astăzi, în primul rînd, o problemă de inteligență, neconstituită încă la scară globală;

— relația dintre pace și civilizație care ar trebui să se bazeze pe o înțelegere poate mai naivă, dar mult mai filosofică a civilizației. Criteriile umaniste, etice și estetice ale civilizației o desemnează pe aceasta în primul rînd ca civilizație socio-umană și nu redusă numai la aspectele ei materiale sau spirituale, ci la ambele, în contextul unei viziuni filosofice și sociale mai largi. Pacea este un atribut obligatoriu al civilizației, fără pace cum am putea vorbi de civilizație? Acest mod de abordare sugerează că instaurarea definitivă a păcii ar însemna o revoluție în civilizație, un pas spre adevărata civilizație.

— în fine, relația dintre pace și realitățile societății mondiale: tipuri de pace pe care societatea le-a generat de la „pax romana” la pacea echilibrului pe marginea prăpastiei nucleare, pacea controlată și pacea în civilizație, problemele forțelor sociale și a confruntării lor în condițiile păcii căci nu trebuie să ne iluzionăm că acestea vor dispărea, numai că vor trebui supuse, în desfășurarea lor, criteriilor civilizației. La acestea se mai adaugă problemele organizării păcii, de conducere a societății mondiale și multe altele.

Problemele de mai sus reprezintă poate unele abordări care apar justificate în raport cu anumite preocupări însă ceea ce este cert este faptul necesității tratării relației dintre știință, cultură și pace. Relația dintre știință și cultură, în sine, ridică în lumea contemporană frământări care depășesc știința și cultura, atingînd politicul și socialul. Impactul științei asupra culturilor lumii este un fenomen amplificat de revoluția științifică și tehnică contemporană. Cu atît mai mult cu cît această revoluție trece de la faza ei tehnologică, respectiv revoluția microelectronică și informatică, la o nouă revoluție industrială care schimbă forțele de producție ale societății și munca omului, antrenînd inteligența și mintea fiecărui om într-un mod mai puțin obișnuit: conceperea abstractă a realității tehnice și lucrul abstract în raport cu această realitate. Pentru echilibrul necesar în relația concretă, umană și socială, dintre știință și cultură este însă nevoie de filosofie. Eminescu afirma că „filosofia este oarecum rezumatul și formula generală a culturai unei epoci”. Numai într-o ambianță filosofică vom putea trata teoretic relația care se impune dintre știință, cultură și pace, întotdeauna însă în raport cu manifestarea ei socială.

În expunerea din 1 iunie 1982, cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a cerut un efort mai amplu de activitate teoretică, de analiză, în spiritul concepției materialist-dialectice a tuturor fenomenelor interne și internaționale. În acest cadru se înscrie și studierea problemelor păcii, sarcină de onoare a oamenilor de știință și cultură din țara noastră.